

ЗБОРНИК НАРОДНОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ
RECUEIL DU MUSÉE NATIONAL DE BELGRADE

XXV/1

АРХЕОЛОГИЈА
ARCHÉOLOGIE

СЕПАРАТ / SEPARATION

MILICA D. TAPAVIČKI-ILIĆ, LJUBIŠA B. VASILJEVIĆ
IRON AGE POTTERY FROM UKOSA, KRUŠEVAC DISTRICT

Милица Д. ТАПАВИЧКИ-ИЛИЋ, Љубиша Б. ВАСИЉЕВИЋ
КЕРАМИКА ГВОЗДЕНОГ ДОБА С ЛОКАЛИТЕТА УКОСА
КОД КРУШЕВЦА

НАРОДНИ МУЗЕЈ
У БЕОГРАДУ

MUSÉE NATIONAL
DE BELGRADE

2021

Редакцијски одбор тома XXV-1

Сташа БАБИЋ, Арчер МАРТИН (Република Италија), Бојана МИХАИЛОВИЋ,
Ивана ПОПОВИЋ (уредник), Наде ПРОЕВА (Република Северна Македонија),
Татјана ЦВЈЕТИЋАНИН, Душко ШЉИВАР, Перица ШПЕХАР,
Веселинка НИНКОВИЋ (секретар)

Издавач

НАРОДНИ МУЗЕЈ у Београду

Главни и одговорни уредник

Бојана БОРИЋ БРЕШКОВИЋ

Rédaction du tome XXV-1

Staša BABIĆ, Tatjana CVJETIĆANIN, Arčer MARTIN (République d'Italie),
Bojana MIHAILOVIĆ, Ivana POPOVIĆ (rédacteur), Nade PROEVA (République de
Macédoine du Nord), Duško ŠLJIVAR, Perica ŠPEHAR,
Veselinka NINKOVIĆ (secrétaire)

Edition

MUSÉE NATIONAL de Belgrade

Rédactrice en chef

Bojana BORIĆ BREŠKOVIĆ

САДРЖАЈ / CONTENT

Ивана М. ПОПОВИЋ MEMORIAE DICATUM МАРКО ПОПОВИЋ (1944–2020)	9
Vera Ž. BOGOSAVLJEVIĆ PETROVIĆ CHERT MICROPERFORATORS FROM VINČA	13
Вера Ж. БОГОСАВЉЕВИЋ ПЕТРОВИЋ МИНИЈАТУРНИ ШИЉЦИ ОД РОЖНАЦА СА ВИНЧЕ	37
Јасна Б. ВУКОВИЋ РЕЦИКЛИРАЊЕ ПРЕДМЕТА ОД КЕРАМИКЕ: НЕОЛИТСКЕ ФИГУРИНЕ КАО АЛАТКЕ, ПРИМЕР С ЛОКАЛИТЕТА ПАВЛОВАЦ–ЧУКАР	39
Jasna B. VUKOVIĆ RECYCLING OF CERAMIC OBJECTS – NEOLITHIC FIGURINES AS TOOLS, EVIDENCE FROM THE SITE OF PAVLOVAC-ČUKAR.....	49
Весна П. ВУЧКОВИЋ, Мирко М. ВРАНИЋ, Војислав М. ФИЛИПОВИЋ РЕКОГНОСЦИРАЊЕ ЛЕВЕ ОБАЛЕ ВЕЛИКЕ МОРАВЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ ПАРАЋИН	51
Vesna P. VUČKOVIĆ, Mirko M. VRANIĆ, Vojislav M. FILIPOVIĆ SITE SURVEYING OF THE WEST BANK OF VELIKA MORAVA IN THE TERRITORY OF THE PARAĆIN MUNICIPALITY	84
Јелена Н. МАРКОВИЋ, Адела Е. ПЛЕЦЕРОВА, Ивана Р. С. ЖИВАЉЕВИЋ, Сања П. КОЈИЋ, Бојан Б. ПЕТРОВИЋ, Аца В. ЂОРЂЕВИЋ, Софија М. СТЕФАНОВИЋ АНТРОПОЛОШКА АНАЛИЗА СПАЉЕНИХ ЉУДСКИХ ОСТАКА СА ПРАИСТОРИЈСКЕ НЕКРОПОЛЕ КОНОПИШТЕ У БЛИЗИНИ СЕЛА МАЛА ВРБИЦА КОД КЛАДОВА	85
Jelena N. MARKOVIĆ, Adela E. PLECEROVA, Ivana R. S. ŽIVALJEVIĆ, Sanja P. KOJIĆ, Bojan B. PETROVIĆ, Aca V. ĐORĐEVIĆ, Sofija M. STEFANOVIĆ ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF CREMATED HUMAN REMAINS FROM THE PREHISTORIC NECROPOLIS KONOPIŠTE IN THE VICINITY OF MALA VRBICA VILLAGE NEAR KLADOVO	115
Нина Марија Ј. КОТУРОВИЋ, Вера Ж. БОГОСАВЉЕВИЋ ПЕТРОВИЋ РЕСТАУРАЦИЈА КЕРАМИЧКИХ ФИГУРИНА СМЕШОМ НА БАЗИ ВОСКА: НА ПРИМЕРИМА ИЗ МЛАЂЕГ НЕОЛИТА И ЕНЕОЛИТА	117
Nina Marija J. KOTUROVIĆ, Vera Ž. BOGOSAVLJEVIĆ PETROVIĆ RESTORATION OF POTTERY FIGURINES USING WAX-BASED MIXTURE: EXPERIMENT ON THE SPECIMENS FROM THE LATE NEOLITHIC AND ENEOLITHIC.....	136
Кристина Ж. ПЕНЕЗИЋ, Ненад Ц. ЈОНЧИЋ, Андреј С. СТАРОВИЋ ВЕЛИЧИНА, ПОЛОЖАЈ И ПРИРОДНО ОКРУЖЕЊЕ ЛОКАЛИТЕТА У ДОЊОЈ БРАЊЕВИНИ.....	137

Kristina Ž. PENEZIĆ, Nenad C. JONČIĆ, Andrej S. STAROVIĆ AREA, POSITION, AND ENVIRONMENT OF THE SITE AT DONJA BRANJEVINA.....	154
Milica D. ТАРАВИЧКИ-ИЛИЋ, Ljubiša VASILJEVIĆ IRON AGE POTTERY FROM UKOSA, KRUŠEVAC DISTRICT	157
Милица Д. ТАПАВИЧКИ-ИЛИЋ, Љубиша Б. ВАСИЉЕВИЋ КЕРАМИКА ГВОЗДЕНОГ ДОБА С ЛОКАЛИТЕТА УКОСА КОД КРУШЕВЦА.....	172
Надежда М. ГАВРИЛОВИЋ ВИТАС КУЛТ БОГА АПОЛОНА У РИМСКИМ ПРОВИНЦИЈАМА НА ЦЕНТРАЛНОМ БАЛКАНУ	173
Nadežda M. GAVRILOVIĆ VITAS THE CULT OF GOD APOLLO IN THE ROMAN PROVINCES OF THE CENTRAL BALKANS	200
Драгана Љ. СПАСИЋ-ЂУРИЋ КРЕПУНДИЈЕ (<i>CREPUNDIAE</i>) ИЗ ВИМИНАЦИЈУМА.....	201
Dragana Lj. SPASIĆ-ĐURIĆ <i>CREPUNDIAE</i> FROM VIMINACIUM	236
Мирјана Б. ГЛУМАЦ ЗВОНА СА КОСМАЈСКЕ НЕКРОПОЛЕ ГОМИЛИЦЕ.....	239
Mirjana B. GLUMAC BELLS AT THE KOSMAJ NECROPOLIS GOMILICE	250
Мирослав Б. ВУЈОВИЋ РИМСКИ ДОДЕКАЕДАР ИЗ ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА У ЈАГОДИНИ	251
Miroslav B. VUJOVIĆ ROMAN DODECAHEDRON FROM THE REGIONAL MUSEUM IN JAGODINA	263
Ивана М. ПОПОВИЋ ПРОЛАМАЊЕ, АЖУРИРАЊЕ, <i>OPUS INTERRASILE</i> : ТЕРМИНОЛОШКО-ТЕХНОЛОШКЕ ДИЛЕМЕ О КАРАКТЕРИСТИКАМА ОТВОРЕНИХ ОРНАМЕНАТА НА РИМСКОМ НАКИТУ	265
Ivana M. PEROVIĆ OPENWORK, AJOURÉ, <i>OPUS INTERRASILE</i> : TERMINOLOGICAL AND TECHNOLOGICAL DILEMMAS ABOUT THE ORNAMENTAL DESIGN WITH OPENINGS ON THE ROMAN JEWELRY	284
Софија А. ПЕТКОВИЋ НОВИ НАЛАЗ ДЕЛА ПОЈАСНЕ ГАРНИТУРЕ УКРАШЕНЕ АЖУРИРАЊЕМ ИЗ РАВНЕ (<i>TIMACUM MINUS</i>).....	287
Sofija A. PETKOVIĆ NEW FINDING OF A PART OF THE BELT SET DECORATED WITH OPENWORK FROM RAVNA (<i>TIMACUM MINUS</i>).....	303
Игор С. БЈЕЛИЋ, Бојана М. ИЛИЈИЋ КАНЕЛИРАНИ ПАЛМИНИ КАПИТЕЛИ ПЕРГАМОНСКОГ ТИПА У АРХЕО-ЕТНО ПАРКУ У РАВНИ	305

Igor S. VJELIĆ, Vojana M. ILIJIĆ
FLUTED PALM CAPITALS OF THE PERGAMENE TYPE
IN THE ARCHAEO-ETHNO PARK IN RAVNA320

Иван Р. БУГАРСКИ, Наташа П. ЦЕРОВИЋ
КАСНОАВАРСКИ НАЛАЗИ СА ПОДРУЧЈА СРЕМА И СРПСКОГ ПОДУНАВЉА
ИЗ АРХЕОЛОШКЕ ЗБИРКЕ РАНОГ СРЕДЊЕГ ВЕКА НАРОДНОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ321

Ivan R. BUGARSKI, Nataša P. CERVIĆ
LATE AVAR FINDS FROM SYRMIA AND THE SERBIAN DANUBE REGION IN THE
EARLY MEDIEVAL COLLECTION AT THE NATIONAL MUSEUM OF BELGRADE341

Вујадин Т. ВУЈАДИНОВИЋ
РАНОВИЗАНТИЈСКИ КАМЕНИ МОРТАРИЈУМИ СА ГРАДИНЕ НА ЈЕЛИЦИ343

Vujadin T. VUJADINOVIĆ
EARLY BYZANTINE STONE MORTARIA FROM GRADINA ON THE JELICA MT.367

Дејан С. РАДИСАВЉЕВИЋ, Јелена М. ВУКЧЕВИЋ
ФРАГМЕНТ МОРАВСКЕ КАМЕНЕ ПЛАСТИКЕ СА ЛОКАЛИТЕТА БАЧВИШТЕ
У ЈАСИКОВИЦИ КОД ТРСТЕНИКА И ЊЕГОВО МОГУЋЕ ПОРЕКЛО369

Dejan S. RADISAVLJEVIĆ, Jelena M. VUKČEVIĆ
FRAGMENT OF MORAVA SCHOOL STONE SCULPTURE FROM THE SITE BAČVIŠTE
IN JASIKOVICA NEAR TRSTENIK AND ITS POSSIBLE ORIGIN396

Vesna M. BIKIĆ, Zoran Ž. MILADINOVIĆ
OPAL RING FROM NOVO BRDO AND GEMSTONE RINGS IN THE LATE MIDDLE AGES397

Весна М. БИКИЋ, Зоран Ж. МИЛАДИНОВИЋ
ПРСТЕН ОД ОПАЛА ИЗ НОВОГ БРДА И ПРСТЕЊЕ ОД ЈУВЕЛИРСКОГ КАМЕЊА
У ПОЗНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ434

Милица О. РАДИШИЋ
ŽELJKO TOMIČIĆ, *VJELOBRDSKI KULTURNI KRUG: GROBLJA 9. DO 13. STOLJEĆA
U MEĐUREČJU MURE, DRAVE, DUNAVA I SAVE (ПРИКАЗ)* 435

Александар Д. БАНДОВИЋ
MONIKA MILOSAVLJEVIĆ, *OSVIT ARHEOLOGIJE: GENEZA KULTURNO-
ISTORIJSKOG PRISTUPA U ARHEOLOGIJI SRBIJE (ПРИКАЗ)* 443

УДК 902:929 Поповић М.

Примљено: 15. март 2021.

Прихваћено: 20. мај 2021.

MEMORIAE DICATUM

МАРКО ПОПОВИЋ
(1944–2020)

Марко Поповић, доајен наше археологије, припада плејади научника који су дали немерљив допринос познавању средњовековне историје српских земаља и материјалне културе током тог периода. Рођен у Ужицу 1944, он је 1966. године завршио студије археологије на Филозофском факултету Универзитета у Београду, где је магистрирао 1971, а докторирао 1980. године. Свој научни рад Марко Поповић је започео истраживањем Београдске тврђаве, и то од 1968. године као сарадник Завода за заштиту споменика културе града Београда, да би 1976. постао члан, а затим и дугогодишњи руководилац новоустановљеног научноистраживачког пројекта за Београдску тврђаву при Археолошком институту у Београду. Оформио је тим сарадника с којима је, увек уз несебично лично залагање, утемељио путеве интердисциплинарних истраживања средњовековног Београда.

Међутим, осим Београдске тврђаве, централно место његових истраживања заузимала су и друга средњовековна утврђења. Без доприноса Марка Поповића, разумевање збивања на нашим просторима у средњовековном периоду не може се ни претпоставити. Мислимо притом на више аспеката његовог деловања. Био је оштар противник псеудонаучних теорија о пореклу Срба и досељавању Словена на Балкан, за чије су ширење деведесете године прошлог века пружиле погодан терен, а њихов уплив је, нажалост, и данас уочљив. Затим, као врхунски теренски археолог, он је руководио истраживањима највећих и најзначајнијих средњовековних локалитета у Србији, као и публикавањима резултата тих комплексних радова (М. Поповић, *Београдска тврђава*, Београд: Археолошки институт, 1982; М. Поповић и В. Бикић, *Комплекс средњовековне митрополије у Београду: истраживања у Доњем граду Београдске тврђаве*, Београд: Археолошки институт, 2004; М. Поповић, *Ужички град*, Београд: Археолошки институт; Ужице: Историјски архив, 1995; М. Popović i V. Bikić, *Vrsenice: kasnoantičko i srpsko ranosrednjovekovno utvrđenje = Late Roman and Serbian early medieval fortress*, Београд: Археолошки институт, 2009; М. Поповић, *Смеђеревски град*, Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, 2013; М. Поповић, *Манасијин Свјуденица: археолошка открића*, Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, Археолошки институт, 2015).

Марко Поповић се прихватао и незахвалног и деликатног задатка објављивања и ревизије резултата ранијих археолошких ископавања, често оних с непотпуном теренском документацијом. Монографија о властеој задужбини у околини Пирота, коју одликује више етапа градње, представља изузетну књигу у којој су сублимирана дугогодишња истраживања и нови резултати анализа фаза њене изградње и стварања откривеног живописа (М. Поповић, С. Габелић, Б. Цветковић и Б. Поповић, *Црква Свјетог Николе у Стјаничењу*, Београд: Археолошки институт, 2005). Проучавајући настанак и развој урбаних и сакралних центара на тлу средњовековне Србије, Марко Поповић је посебну пажњу, осим на споменике с подручја града Раса, усмерио и на остатке Новог Брда на данашњем Косову, што је најпре резултовало публикавањем монографије о цркви Светог Николе у том граду (М. Поповић и И. Бијелић, *Црква Свјетог Николе: катедрала града Новог Брда = M. Popović and I. Bijelić, St Nicholas Church: The Orthodox Cathedral of the Town of Novo Brdo*, Београд: Ре-

публички завод за заштиту споменика културе, 2018), а затим и постхумно објављеном књигом о заштитним археолошким ископавањима на том локалитету, којима је руководио (М. Поповић и Г. Симић, *Утврђења средњовековној гради Новој Брди* = М. Popović and G. Simić, *Fortification of medieval town of Novo Brdo*, Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, 2020).

Захтеван, пре свега, према самом себи, али и према члановима археолошких и конзерваторских екипа с којима је сарађивао, резултате својих истраживања публиковао је у оквиру студија у научним часописима и монографија, које одликују апотекарска прецизност у изношењу података и закључци базирани на чињеницама, обимној литератури и његовој ерудицији.

Осврнућемо се и на једну донекле скривену, али за археолошку науку драгоцену делатност Марка Поповића. Као врхунски познавалац домаће, европске и светске стручне литературе, он је уложио свој ентузијазам и знање да домаће научне публикације постану међународно релевантне како својим садржајем тако и техничком опремењеношћу. Будући да је био дугогодишњи руководилац *Пројекта Београдска утврђења*, 1997. године је покренуо издавање едиције *Singidunum*, чији је био уредник, а у којој су до сада изашле четири свеске. На његовим млађим сарадницима је да продуже тај рад. У традицији Археолошког института је да се материјал с великих античких локалитета периодично објављује у оквиру тематских публикација, што је започето 1971. године серијом *Sirmium*, а настављено 1984. године серијом *Caričin Grad*. Едицијом *Singidunum* су представљени резултати археолошких истраживања римских остатака у нашој престоници, у оквиру већих студија о некрополама Сингидунума, керамичком материјалу пронађеном током ископавања, о изузетним предметима из епохе Сеобе народа откривеним у Улици Тадеуша Кошћушка, али и краћих прилога о појединим споменицима или историјским проблемима. Све радове одликују научна прецизност и веома добар квалитет илустративних и документарних прилога, о чему је уредник едиције, Марко Поповић, помно водио рачуна. Студиозан приступ издавачкој делатности наших научних и културних институција пружио је и као члан уређивачког одбора Археолошког института и дугогодишњи уредник часописа *Наслеђе*, који издаје Завод за заштиту споменика културе града Београда. Његова сарадња с Народним музејом у Београду сведочи о вишедеценијском пријатељству и професионалној посвећености, из којих су произашли важни пројекти и значајна археолошка открића. Готово две деценије био је члан редакцијског одбора *Зборника Народног музеја*, свеске за археологију, а од 2013. године био је уредник тог часописа. Улагао је неизмерно знање, труд и искуство у стално одржавање највишег научног и стручног нивоа те публикације, која је 2013. године, према одлуци Министарства за науку, просвету и технолошки развој Републике Србије, у оквиру Листе домаћих часописа за друштвено-хуманистичке науке, унапређена у категорију часописа од националног значаја. Лично сам, као члан редакције *Зборника*, имала прилику да се уверим у његова залагања да се у часопису, увек водећи рачуна о квалитету прилога, нађу саопштења како сарадника Народног музеја у Београду тако и оних из других музејских и научних институција. Стога,

с великим поштовањем и захвалношћу, Марку Поповићу посвећујемо ову археолошку свеску *Зборника Народног музеја*.

Овај кратки увид у научну делатност Марка Поповића ни у ком случају не пружа комплетну слику о његовом доприносу нашој археологији. Бескомпромисни борац за очување нашег културног наслеђа, чијем је разарању неретко био сведок, залагао се за његову конзервацију и презентацију, не презајући да се супротстави решењима која је сматрао неодговарајућим. Своје ставове износио је храбро и аргументовано, што га је понекад лишавало официјелних признања, али не и уважавања колега. Поштовали су га и млађи сарадници којима је, можда, својим захтевима у погледу одговорности у раду, најпре уливао страх, али који би убрзо схватили да се иза маске строгог шефа крије велики стручњак који благоданно гледа на њихову будућност и који, с дозом доброћудне ироније, дели паметне савете. Један од видова исказивања тог поштовања је и зборник радова у част Марка Поповића, који је Археолошки институт у Београду недавно публиковао (*Свети средњовековних утврђења, градова и манастира. Омаж Марку Поповићу*, ур. В. Иванишевић, В. Бикић, И. Бугарски = *The Medieval World of Fortresses, Towns and Monasteries. Homage to Marko Popović*, ed. V. Ivanišević, V. Bikić, I. Bugarski, Београд: Археолошки институт, 2021).

Резултати научног рада Марка Поповића присутни су свуда око нас, а најбољих ћемо се увек сећати или, како би то рекли стари Латини, *Optimos semper meminimus*.

Ивана М. Поповић

Milica D. TAPAVIČKI-ILIĆ
Institute of Archaeology, Belgrade

Ljubiša B. VASILJEVIĆ
National Museum Kruševac

IRON AGE POTTERY FROM UKOSA, KRUŠEVAC DISTRICT

Abstract: Upon the meeting point of the rivers West Morava and South Morava lies the medieval tower of Stalać. About one kilometer to the south of this legendary tower, another site was discovered – Ukosa. The excavations of this site started in 2009, conducted by the experts from the National Museum in Kruševac. They confirmed that this site was inhabited for almost two millennia – the earliest being the Iron Age, indicated by pottery discovered in one of the pits in 2012.

While processing pottery from Ukosa, the authors have hoped to find material evidence of the Celtic movements towards Greece during the early 3rd century BC. During their work, it turned out that the pottery belongs to the 1st century BC and if only sporadically, it does possess parallels in this part of Serbia. All of the analogies quoted in the paper indicated that the Scordisci were present in many river valleys and they obviously found them suitable to move along, although they always chose to settle down on peaks or plateaus of the strategic importance. A well-chosen strategic position was an advantage with always growing danger of Roman raids from Greece, exactly during the 1st century BC.

Key words: Ukosa, Kruševac, excavation, pottery, Iron Age, Celts, Scordisci

For centuries, the symbol of Grad Stalać, placed upon the mouth of the rivers Western Morava and Southern Morava, was the medieval tower of Todor of Stalać. But lately, a new site, named Ukosa, was discovered, one kilometer away from the abovementioned tower (Map 1).

This site is situated one kilometer to the south from Todor's tower, on a dominating position on the left bank of the South Morava. The continuity of this site ex-

tends for over two millennia. Ever since 2009, the site has been excavated within a multidisciplinary investigation conducted by the National Museum Kruševac and the Ministry of Culture and Information of the Republic of Serbia.

Map 1 Position of the site Ukosa
(technical documentation of the National Museum in Kruševac)

Мапа 1 Положај локалитета Укоса
(техничка документација Народног музеја у Крушевцу)

This research has shown that advantage of the strategic importance of Ukosa was first noticed in about 1000 BC. During the Early Iron Age, the first fortification was built on that spot. Still, special importance is given to the Celtic material discovered there. The Celtic invasion of this region took place during the last few centuries BC, causing great changes in historic circumstances and material culture of the Middle Balkans. Celtic finds from this part of Serbia are scarce, therefore highlighting the importance of the discovery even more.

At the beginning of the New Era, the Romans invaded this area. Several kilns have been excavated, used for firing pottery and bricks, but also some graves, all from the Roman period. From the 4th to the 6th century, the Ukosa area was intensively inhabited. During Justinian's reign in the 6th century, the Ukosa fort was renewed. This great emperor was even born in the vicinity of the site, near the modern town of Lebane, therefore he dedicated great attention to this region.

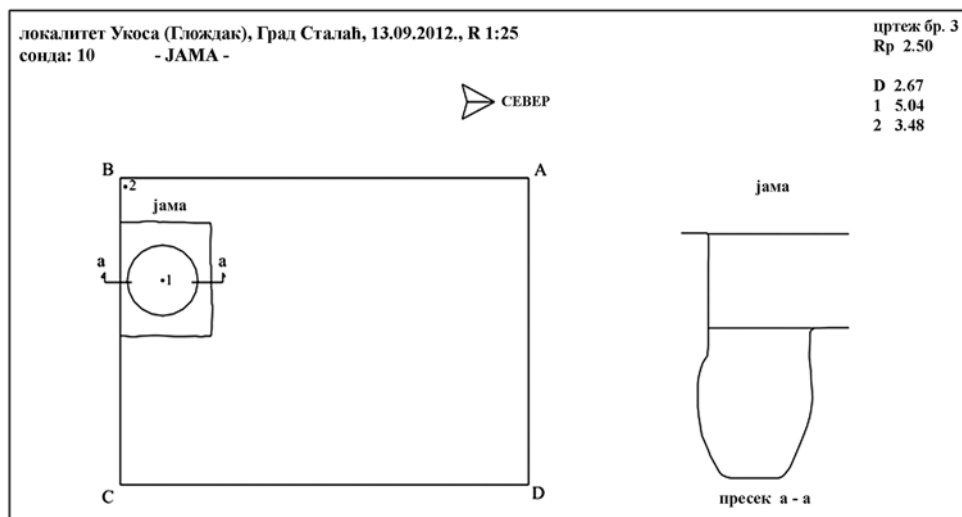
Among the building remains from Ukosa, there are fortification parts, structures made of solid material, silos and garbage pits. Some inhumation burials were also discovered within the area of the site - most of them with a Christian orientation. Among small finds, there are coins, weapons, jewelry, tools made of metal and stone, stone

mills, pottery and glass vessels. Special attention was paid to the fibula ascribed to the Langobards, presumed to have been settled here within a military fort.

Somewhat later finds, from the period between the 7th and the 11th century, indicate the presence of the Slavic and Bulgarian population at the site. It is interesting to mention that this region was the epicenter of the struggle between the Serbs, Bulgarians and Byzantines.

During the excavations in 2012, within trench 10, a garbage pit was discovered (Plan 1). Fragments of the Celtic pottery were found in it.

Plan 1 Pit from trench number 10
(technical documentation of the National Museum in Kruševac)

План 1 Јама из квадрата 10
(техничка документација Народног музеја у Крушевцу)

Some fragments (13 sherds) were also discovered within the fire-place from the same trench. They include two rim fragments – one belonging to a bowl and the other one belonging to a lid. The bowl is of light orange color, oxygen fired, made of fine clay. It was wheel-thrown, with visible traces of the wheel at the inner side. The rim is flat at the top and bent inwards, while on the shoulder, there are horizontal channels. The bowl diameter is estimated at 26 cm. It belongs to the type of conical bowls with an inverted rim and flat bottom, with clearly visible wheel traces at the inner side. It dates from the 1st century BC (Sladić 1986: 33, 34, T. XXV/5) (Fig. 1). The parallels for this bowl type could be found both in the Scordiscan settlements and cemeteries, where they were deposited as grave-goods.

Among the settlement finds, there are those from Gomolava, belonging to the phases VIa and VIb (Jovanović and Jovanović 1988: 139, T. XVIII/6 and 167, XXX-VII/6). It is interesting to mention that at Gomolava, the same type of bowl was discovered bearing painted ornaments (Jovanović i Jovanović 1988: 136-137, T. XV/2). This also indicates that this type belongs to the youngest among the Scordiscan

bowls. Further parallels also come from Srem, like Adaševci and Kuzmin (Popović 2000: 92, Fig. 5/8, 12) and also date from the late 1st century BC (Popović 2000: 92), as well as from Bosut and Sremska Mitrovica (Mitrovačke livade) (Popović 2000: Pl. 5/13 and Pl. 8/4, 5). Further analogies are known from the site Židovar in Banat (Sladić 1986: 33, 34, T. XXV/5).

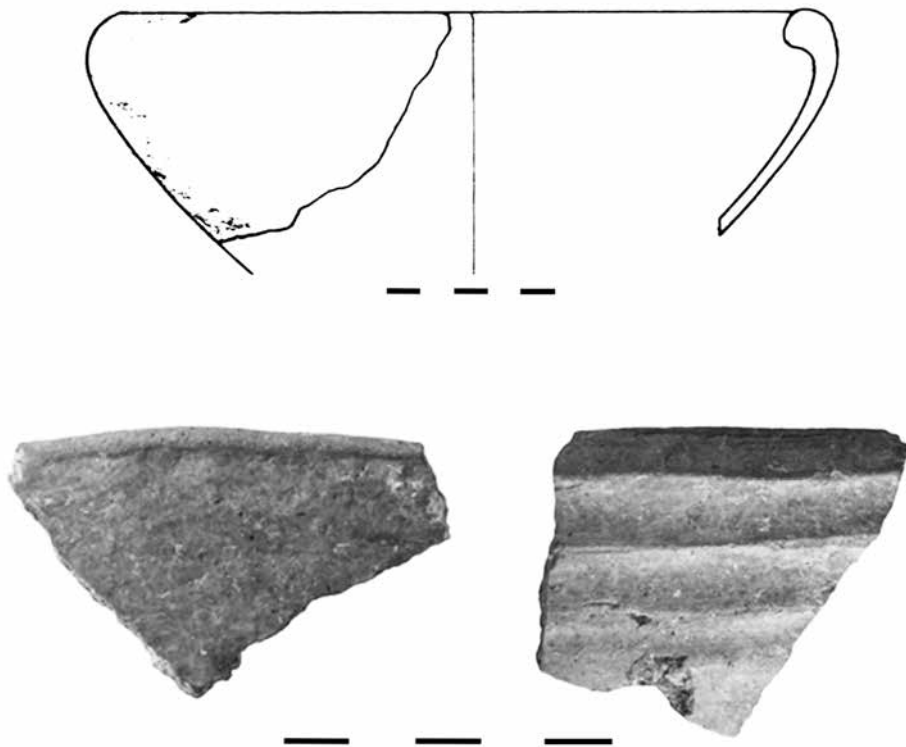

Fig. 1 Bowl (photo: V. Plić; drawing after: Sladić 1986: T. XXV/5)
Сл. 1 Здела (фото: В. Илић; цртеж према: Sladić 1986: T. XXV/5)

On the other hand, finds of such bowl type in graves include those discovered in cremated graves 12 (Todorović 1972: 14, T. IV, 9) and 56 (Todorović 1972: 24, T. XIX, 2) from Karaburma. In both cases, other grave goods consisted of several pottery vessels, weapons (grave 12) and most important, bronze vessels. In grave number 12, there was a *simpulum* with a long handle (Todorović 1972: 14) and in grave number 56 a rather deep bronze vessel with a handle, resembling a casserole was found (Todorović 1972: 24). The presence of imported Roman bronze vessels indicates rather late dating for this bowl type, actually the 1st century BC.

Although all the parallels named above were discovered to the north of Ukosa, basically in modern Vojvodina and Belgrade, it seems that their dating is identical.

The shape of the sherd shows that the lid was conical, the color at the inner side is brownish-orange, while the outer side is greyish. The fabric is fine, without admixtures. It was also wheel-thrown. Its diameter is estimated at 26 cm, just the same

as the bowl mentioned above. Due to the small size of the fragment, it is not possible to classify it precisely.

Among these fragments, there is also a bottom of a bowl, made of fine fabric and wheel-thrown. The color is grey. It is also indicative that the walls of the vessel, now missing, were fine and thin.

The rest of the sherds all show the same features, indicating that they belonged to a single vessel, most likely a pot. They are of light orange color on both sides, their fabric is of medium quality, with admixtures of lime, sand and pebbles. One of the fragments has combed ornament at the outer side (Fig. 2).

Fig. 2 Fragment of a bowl (photo: V. Ilić)

Сл. 2 Фрагмент зделе (фото: В. Илић)

From the 11th layer of the trench 10, there are 153 fragments; 89 of them are not diagnostic and could not be processed.

Among extremely well-polished grey fragments (7 pieces), one comes from a conical lid (diameter approx. 20 cm). Its rim is flat, it was wheel-thrown, but its inner side is interesting, since there are parallel channels, intended to prevent the lid from slipping from the vessel it was covering. A similar lid type is known from Gardoš in Zemun, dated to the 1st century BC (Sladić 1986: 43, T. XLIII/8) (Fig. 3).

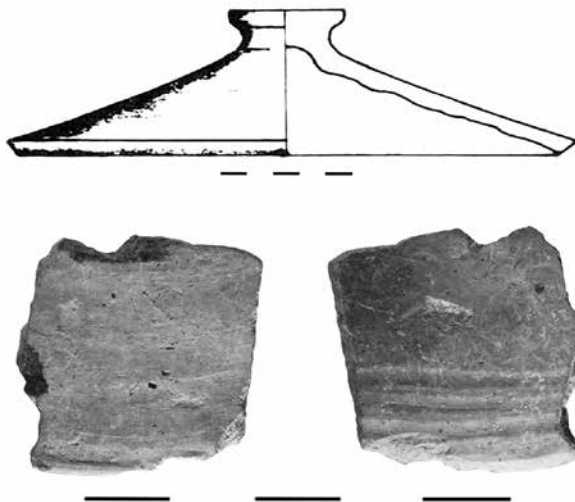

Fig. 3 Lid (photo: V. Ilić; drawing after: Sladić 1986: T. XLIII/8)

Сл. 3 Поклопац (фото: В. Илић; цртеж према: Sladić 1986: Т. XLIII/8)

The parallels for this type of lid can be found in the settlement Gomolava, dated to the phase VIb (Jovanović i Jovanović 1988: 145, T. XXIII/2). Another parallel derives from Zemun, site Gardoš (Popović 2000: 93, Pl. 6/10).

The other six fragments belong to a cup or a beaker (diameter approx. 10 cm), with fine, thin and very well polished walls (Sladić 1986: 33, 34, T. XXV/5). The fabric is fine, without admixtures and grey (Fig. 4).

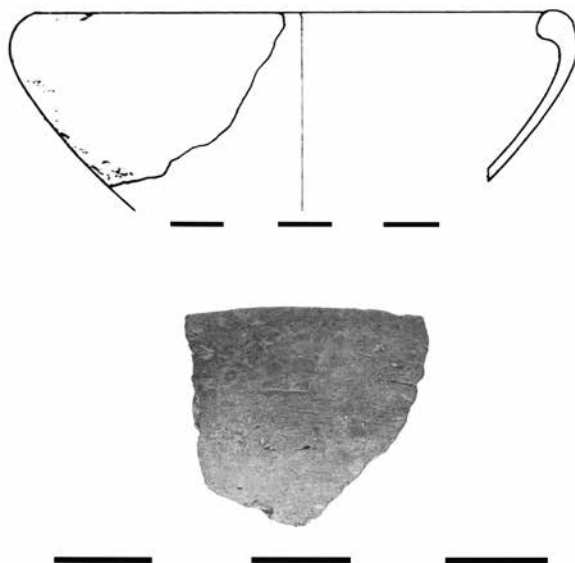

Fig. 4 Bowl (photo: V. Ilić; drawing after: Sladić 1986: T. XXV/5)

Сл. 4 Здела (фото: В. Илић; цртеж према: Sladić 1986: Т. XXV/5)

Similar to the bowl mentioned above (Fig. 1), this vessel resembles the bowls discovered at Gomolava in south Srem, and dated to the phases VIa and VIb of the site, more precisely the 1st century BC (Jovanović i Jovanović 1988: 139, T. XVIII/6 and 167, XXXVII/6; Sladić 1986: 42, T. XLIII/1). Just like the previous example, this bowl type belongs to the youngest Scordiscan bowl types. Further parallels are known from Adaševci, Kuzmin, Bosut and Sremska Mitrovica (Mitrovačke livade), all in Srem and also dated to the late 1st century BC (Popović 2000: 92, Fig. 5/8, 12, Pl. 5/13 and Pl. 8/4, 5). The parallels from the site Četaće in the village of Sena near Kučevo were discovered during a systematic excavation and dated to the Late Iron Age period (Булатовић, Капуран и Јовановић 2011: 122, Fig. 36).

In addition, finds of this bowl type can be associated with those discovered in cremated graves 12 (Todorović 1972: 14, T. IV, 9) and 56 (Todorović 1972: 24, T. XIX, 2) from Karaburma. As said before, in both graves there were imported bronze vessels indicating rather late dating for this bowl type, actually the 1st century BC. These bronze finds also indicate that at that period, trade with the Roman Empire was established and developed.

Another 11 sherds belong to a dark grey pot. It was wheel-thrown, with wheel traces highlighted on one of the fragments. The walls are grey on the inner side and somewhat darker grey on the outer side. The most indicative one is the huge bottom fragment – its diameter is 20 cm, while the wall of the vessel was conical. Since only the lower pot part is preserved, it can be ascribed to a number of types (Fig. 5).

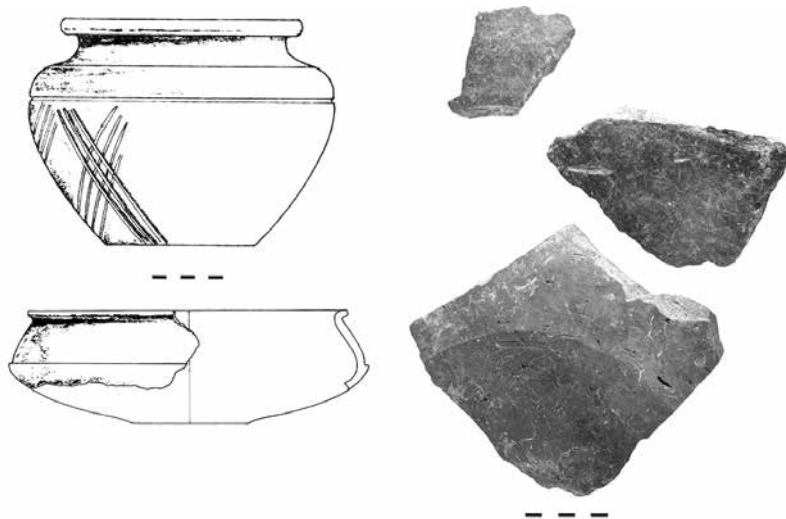

Fig. 5 Pot (photo: V. Ilić; drawing after: Sladić 1986: T. XVIII/6 and T. XV/4)
Сл. 5 Лонац (фото: В. Илић; цртеж према: Sladić 1986: T. XVIII/6 и T. XV/4)

According to what lies at disposal, analogies can be found at Gomolava or Židovar (Sladić 1986: 30, T. XV/4 and 32, T. XVIII/6). The parallels from Gomolava would include a number of finds from the phase VIa (Jovanović and Jovanović 1988: 121, T. III/1; 137, T. XVII/1; 162, T. XXXIII/8) and a find from the phase VIb (Jovanović i Jovanović 1988: 139, T. XVIII/7; Sladić 1986: 30, T. XV/4). Apparent-

ly, a similar vessel type was unearthed in Višicina bašta, in the village of Gamzigrad (Сладић 2005: 213, Т. II/5). Along with some more similar types, it was ascribed to the local population of Picenses, a mixture of Scordisci and Dacians and dated to a broad period from the 2nd century BC to the beginning of the 2nd century AD (Сладић 2005: 214). Further parallels come from the site Brestovac – Džanov potok (Булатовић, Капуран и Јовановић 2011: 121, Fig. 16) and from the vicinity of Paraćin, site „Transkor“ (Живановић и Срнаковић 2002: 129, Fig. 2/1). These finds are dated to the 1st century AD (Живановић и Срнаковић 2002: 129).

The parallels from the Karaburma cemetery possibly include two vessels from graves 66 and 172 (Todorović 1972: 27, Т. XXIV/1 and 38, Т. XXVII/6).

The total of six sherds bear channels. The first one is a handle fragment, with both vertical and horizontal carved channels, resembling the combed ornament. Its color is grey, the fabric is fine (Fig. 6). Further on, there is a small fragment of a cup or a beaker, also with parallel channels and of grey color. Two further shards are orange, made of fine clay, with horizontally carved ribs. Same, but of grey color, are two fragments with combed ornament. All of them can be determined as fragments of pots with combed carvings, with many parallels from Gomolava and Židovar (Sladić 1986: 30, Т. XV/6, 8; 33, Т. XXIV/1-6, 35, Т. XXXII/3, 4) (Fig. 7).

Fig. 6 Fragment of a pot (photo: V. Ilić)

Сл. 6 Фрагмент лонца (фото: В. Илић)

The Gomolava parallels include pots from both phase VIa (Jovanović i Jovanović 1988): 121, Т. III/8; 147, Т. XXIV/4; 153, Т. XXVIII/12, 14, 15; 160, 162, Т. XXXIII/3, 7, 8; 162, Т. XXXIV/9; 167, Т. XXXVII/4; 170, Т. XL/8) and VIb (Jovanović i Jovanović 1988: 127, Т. VIII/5; 137, Т. XVI/3; 141, Т. XIX/10; 147, Т. XXV/3; 151, 152, Т. XXVII/2, 3, 4; 156, Т. XXIX/13, 14; 158, Т. XXXI/10, 11; 166, Т. XXXVI/4, 5; 174-176, Т. XLIV/2-4). The parallels are also known from the settlements Gradina na Bosutu (Popović 2000: 88, Pl. 5/14-18) and further to the south, from Saraorci (Popović 2000: 85, Pl. 2/8-10; 85, Pl. 4/1-6, 9) or from Mediana near Niš (Перић 2001: 12, Т. I/1-3). The dating of these finds is placed in the second half of the 1st century BC (Перић 2001: 13). In addition, parallels come from the site Krivelj near the

town of Bor (Јевтић 1996: 132, Т. VII/6 and 7) and they are dated to the period between the 1st century BC and the 1st century AD (Јевтић 1996: 133). Rather numerous analogies also come from Višicina bašta in the village of Gamzigrad (Сладић 2005: 213, Т. VI/2, 3, 5, 7-10), dated at the turn of the Eras (Сладић 2005: 214). The analogies come from Rutevac (Булатовић и Филиповић 2011: 10, Т. 1/11, 12) and Panjevački rit in Jagodina (Булатовић и Филиповић 2011: 12, Т. 4/9-14). Parallels are also known from Vranje, site Raška (Булатовић 2000: 325, Т. I/9-11) and from Klipovac, site Tri Kruške, Monastery of St. Prohor Pčinjski and Svinjište, all of them to the east from Preševo and to the south from Bujanovac (Булатовић 2000: 325, Т. II/5-12). In this paper, Bulatović also describes all the finding places of Late Iron Age pottery in the Vranje-Bujanovac and Preševo valleys, saying that all the sites are situated on plateaus high above river valleys, actually positioned along the natural communication routes connecting the South Morava and Pčinja valleys. He also considers the possibility that during the late 1st century BC, the Late Iron Age inhabitants of this region withdrew from the always growing Roman power (Булатовић 2000: 329). Finds from the site Ukosa stand in direct relation to this fact, but it shall be discussed later.

Fig. 7 Fragments of pots with combed ornaments (photo: V. Ilić; drawing after: Sladić 1986: Т. XV/8, Т. XXIV/3 and Т. XXXII/4)

Сл. 7 Фрагменти лонаца са чешљастим орнаментом (фото: В. Илић; цртеж према: Sladić 1986: Т. XV/8, Т. XXIV/3 и Т. XXXII/4)

In eastern Serbia, analogies were found on the site Bela stena in the village Rgotina near Bor (Булатовић, Капуран и Јовановић 2011: 121, Fig. 11-12), site Muskal in Metovnica near Bor (Булатовић, Капуран и Јовановић 2011: 121-122, Fig. 20-23), the sites Petrujkic and Šeršel from the village Donja Storanja (Булатовић,

Капуран и Јовановић 2011: 122, Fig. 27-29) and the site Ćetaće from the village Sena near Kućevo (Булатовић, Капуран и Јовановић 2011: 122, Fig. 31, 32, 38-41).

The parallels from the Karaburma cemetery come from graves 39 and 56 (Todorović 1972: 21, T. XV, 1; 24, T. XX, 7). In grave number 39, along with a belt-buckle and several other pottery vessels, a fibula of the so-called "Jarak" type was discovered. It belongs to the youngest Scordiscan fibula types and therefore also indicates the dating to the 1st century BC. (Јовановић и Јевтић 2006: 10, cat. no. 4-11). A similar situation is encountered in grave number 56, since it contains deposited bronze vessels that indicate imported Roman ware and therefore also date to the 1st century BC.

Ten fragments belong to an orange amphora with very thick walls. No typical fragments of it were preserved.

Finally, there are two rim fragments, not to be typologically determined due to their small dimensions.

Three sherds belong to an orange vessel, wheel-thrown and made of fine fabric. The rim fragment indicates that the diameter was 14 cm. The other two sherds are parts of handles – one of them was decorated with vertical channels. It is possible that it was a kantharos. All of the fragments were polished. The parallels are known from the latest Karaburma phase – such vessels were discovered in fourteen graves (Todorović 1972: 11, T. I/3 and T. I/1 (graves 1 and 4), 13, T. III/2 (grave 11), 14, T. IV/4 (grave 12), 22-23, T. XVII/2 (grave 43), 24, T. XVIII/8 (grave 50), 33, T. XXXL/3 (grave 100), 35, T. XXXIV/7 (grave 112), 36, T. XXXV/1 and T. XXXV/6 (graves 114 and 123), 36, T. XXXVI/5 (grave 137), 38, T. XXXVII/2 (grave 172), 39, T. XXXVIII/4 (grave 203) and 39, T. XXXIX/4 (grave 222); Sladić 1986: 44, 45, T. XLIX/3). It is interesting to mention that in each grave, only a single kantharos was discovered, indicating that it was certainly a private drinking vessel. The accompanying grave goods from all of the graves also indicate the dating to the last phase of the Late Iron Age, basically the 1st century BC. They include a painted pot from grave number 1, a "Jarak" type brooch from grave number 4 or imported bronze vessels from graves number 11, 12, 137 and 203.

A large number of finds comes from settlements like Gomolava. There are finds from phase VIa (Јовановић и Јовановић 1988: 121, T. II/8; 126, T. V/14; 162, T. XXX-III/8; 153, T. XXVIII/8; 162, T. XXXIV/4; 170, T. XL/10-11) and phase VIb (Јовановић и Јовановић 1988: 126, T. VII/4; 150, T. XXV/7; 156, T. XXXIX/19). Further parallels were discovered in Sremska Mitrovica (Sladić 1986: 43, T. XLIII/7), Gradina na Bosutu (Popović 2000: Pl. 5/22) and Vajuga-Pesak (Popović 2000: 96, Pl. 10/6), all of them dated to the 1st century BC (Fig. 8).

Twenty-two fragments belong to a very interesting biconical pot. Its color is dark grey, almost black at the outer side and yellowish-grey on the inner side. The outer surface was slightly polished. The fabric is fine, with admixture of quartz and mica. The bottom diameter is approx. 15 cm, while the upper pot body could have been up to 30 cm wide. No rim fragments are preserved. Still, there are two fragments with tongue-shaped handles on them, indicating that the vessel had at least two, but possibly up to four handles. The analogies were found at Židovar (Sladić 1986: 35, T. XXXII/3, 4; T. XXXIII/2) and dated to the 1st century. From Višicina

bašta in Gamzigrad there are two more analogies (Сладић 2005: 213, T. VI/7 and T. VIII/2). They are both described as autochthonous pottery and dated from the 2nd century BC to the beginning of the 2nd century AD (Сладић 2005: 214) (Fig. 9). Both finds from Gomolava belong to the phases VIa (Jovanović i Jovanović 1988: 153, T. XXVIII/15 and 162, T. XXXIV/9) and VIb (Jovanović i Jovanović 1988: 156, T. XXIX/13-14 and 166, T. XXXVI/4).

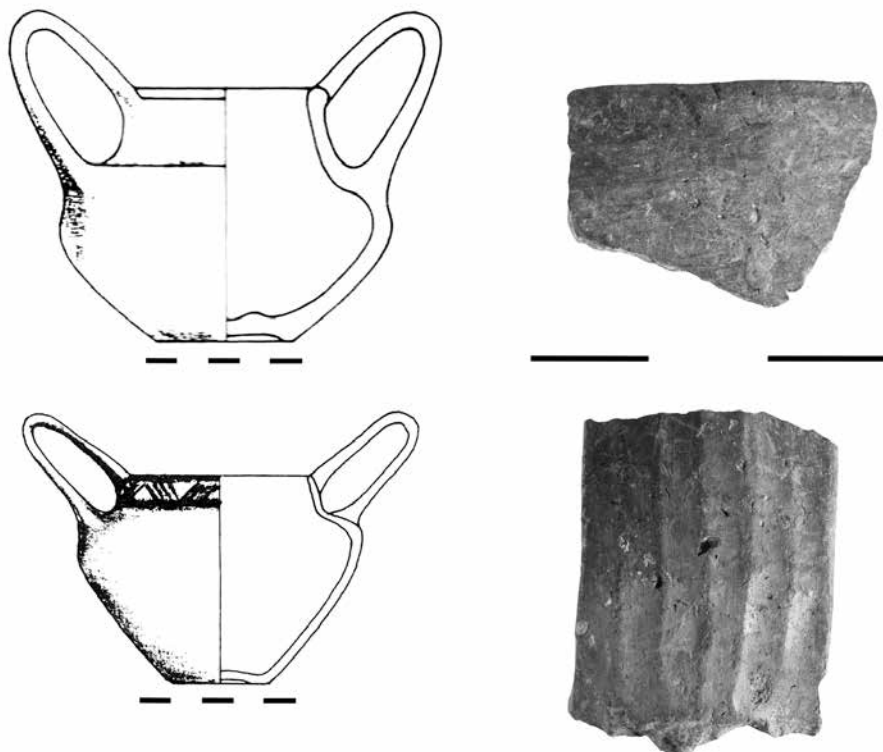

Fig. 8 Fragments of a kantharos (photo: V. Ilić; drawing after: Sladić 1986: T. XLIII/7)

Сл. 8 Фрагменти кантароса (фото: В. Илић; цртеж према: Sladić 1986: T. XLIII/7)

Six grey fragments have horizontal channels on their thick walls. They most likely belonged to a wheel-thrown pot. Similar pots were discovered in Sremska Mitrovica and dated to the 1st century BC (Sladić 1986: 44, T. XLV/1, 2) (Fig. 10). It seems that a similar vessel type existed in the phase VIa of Gomolava (Jovanović and Jovanović 1988: 121, T. IV/7). The vessel structure and handles were the same, but instead of a combed motif, it has red and white painted decoration. Nevertheless, both decorations are typical for the 1st century BC. Another parallel comes from Saraorci (Popović 2000: 85, Pl. 4/3-4), but also from Višicina bašta in Gamzigrad (Сладић 2005: 213, T. VI/1 and T. VII/10) or from Krivelj near Bor (Јевтић 1996: 132, T. VII/2).

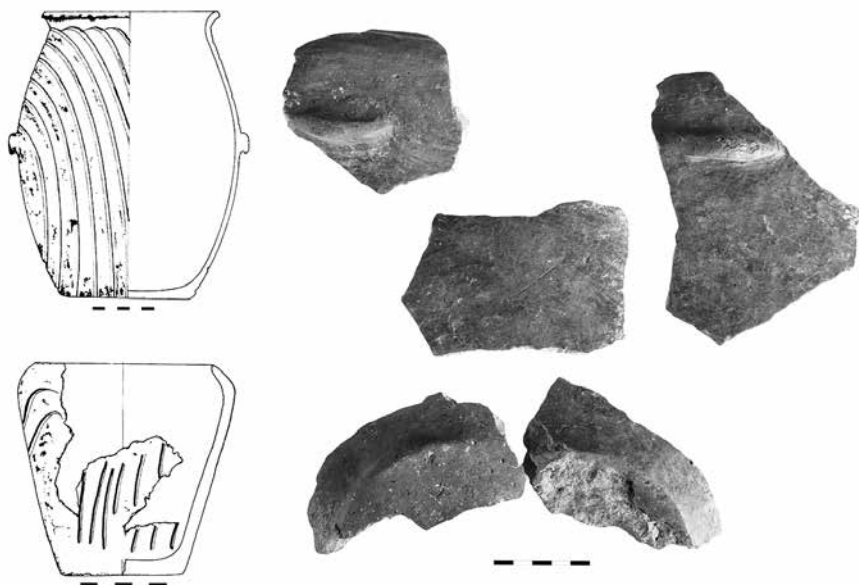

Fig. 9 Fragments of a pot with combed ornament
(photo: V. Ilić; drawing after: Sladić 1986: T. XXII/3, 4)

Сл. 9 Фрагменти лонца са чешљастиим орнаментом
(фото: В. Илић; цртеж према: Sladić 1986: Т. XXII/3, 4)

Fig. 10 Fragments of a pot with combed ornament
(photo: V. Ilić; drawing after: Sladić 1986: T. XLV/1, 2)

Сл. 10 Фрагменти лонца са чешљастиим орнаментом
(фото: В. Илић; цртеж према: Sladić 1986: Т. XLV/1, 2)

The initial idea of this paper's authors was to support the hypothesis about the Celtic movements towards Greece, at the beginning of the 3rd century BC, more precisely in the year 279 BC. This enormous event, great in size and importance, mentioned in historical sources (Papazoglu 1969: 210-215), stirred everyone's imagination and needed material proofs. However, material remains do not reflect historical events, and therefore historical sources represent the only testimony of specific military campaigns (Milojević i Filipović, in print). As Popović wrote, the Celtic invasion of Greece is well-known from ancient written sources, yet those events did not provide considerable archaeological traces (Поповић 2012: 48). In their paper about two iron swords from the lower course of South Morava, Milojević and Filipović have attempted to show how great military campaigns like the Third Crusade from the late 12th century, or the Mongolian Invasion in the Balkans in the middle of the 13th century, practically left only a few tangible traces (Milojević i Filipović, in print). So, the authors needed to change the course of their research.

After studying the pottery discovered at Ukosa, it was obvious that it dates from the 1st century BC. That again was the period of movements of the indigenous populations, this time the Scordisci, who were seeking shelter from the Roman troops marching from the south towards the Danube, led by Cornelius Lucius Scipio.

Numerous parallels from Gomolava (phases VI-a and VI-b) and especially Židovar indicate the dating to the last phase of Scordiscan independence. Gomolava is situated across the Sava and Židovar across the Danube (Sladić 1986: 31), both of the locations being further to the north compared to Ukosa, thus also further away from the Roman invasion.

Ukosa, however, is a specific spot, at the confluence of the rivers West and South Morava (see Map 1). It was an ideal place for a shelter, but also an excellent surveillance position. Similar situations have been noticed at many other similar sites, like Četaće near Kučevo, several sites in the vicinity of Bor, Bujanovac and Preševo, Višicina bašta near Gamzigrad or sites in the area of Paraćin. This allows the authors to presume that it was a common thing to establish smaller settlements with a limited number of inhabitants in the areas, which are secluded and somewhat away from main communications. On the other hand, both during the 3rd century BC and at the end of the Old Era, while moving, the Celtic Scordisci tended to follow river courses either to settle down or to reach specific areas (Popović 2000: 93, Fig. 6). During the 1st century BC, it was extremely important to find places safe enough to offer shelter from the invading Romans.

In addition, it should be mentioned that in the vicinity of the site at Ukosa, actually only down the slope, there is the village of Grad Stalać in which some Iron Age finds were also recorded (Стојић и Чађеновић 2006: 213). Still, the small number of sherds indicates that the shelter was used only for a short period of time. Future research of this area will surely shed more light on this interesting topic.

Translated by the authors

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

Булатовић, А. 2000

Латенски налази у врањско-бујановачкој и прешевској котлини, *Лесковачки зборник* 40: 323–333.

Булатовић, А. и Филиповић, В. 2011

Млађе гвоздено доба у области средњег Поморавља, *Крушевачки зборник* 15: 9–21.

Булатовић, А., Капуран, А. и Јовановић, М. 2011

Латенски налази у околини Бора – прилог проучавању латенске културе у Тимочкој Крајини, *Зборник Народној музеја* (Београд) 20-1: 119–128.

Живанић, В. и Срнаковић, А. 2002

Познолатенски локалитети на подручју општине Параћин, *Гласник Српској археолошкој друштва* 18: 125–136.

Јевтић, М. 1996

Керамика старијег и млађег гвозденог доба са налазишта „Старо гробље“ у Кривељу, код Бора, *Зборник Народној музеја* (Београд) 16-1: 129–142.

Јовановић, Д. и Јевтић, М. 2006

Остатак средњих предмета са Жиговара, Вршац: Градски музеј Вршац.

Jovanović, M. i Jovanović, B. 1988

Gomolava – naselje mlađeg гвозденог доба, Novi Sad: Vojvođanski muzej Novi Sad; Beograd: Arheološki institut Beograd.

Milojević, P. and Filipović, V. (in print)

Two Iron Swords from the lower course of South Morava, in: *A Step into the Past, Approaches to Identity, Communications and Material culture in the South-Eastern European Archaeology*, Papers dedicated to Petar Popović for his 75th Birthday.

Papazoglu, F. 1969

Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba, Djela XXX-1, Sarajevo: Centar za balkanološka ispitivanja, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Перић, С. 2001

Налази латенске керамике са Медијане код Ниша, *Зборник Народној музеја* (Ниш) 10: 11–18.

Popović, P. 2000

La céramique de La Tène finale sur les territoires des Scordisques, *Стиари-нар* (н.с.) 50: 83–111.

Поповић, П. 2012

Централни Балкан између ирчкој и келтској светли, Београд: Народни музеј у Београду.

Sladić, M. 1986

Keramika Skordiska, Centar za arheološka istraživanja, knjiga 6, Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet.

Сладић, М. 2005

Вишицина башта – село Гамзиград: насеље позног Латена у долини Црног Тимока, *Гласник Српској археолошкој друштва* 21: 211–222.

Стојић, М. и Чађеновић, Г. 2006

Крушевац, културна стилистичка графика праисторијских локалитета у зони слива Западне Мораве и Јужне Мораве, Археолошка грађа Србије 2, Београд, Крушевац: Археолошки институт Београд.

Todorović, J. 1972

Praistorijska Karaburma I, nekropola mlađeg gvozdenog doba, Beograd: Muzej grada Beograda.

Милица Д. ТАПАВИЧКИ-ИЛИЋ
Археолошки институт, Београд

Љубиша Б. ВАСИЉЕВИЋ
Народни музеј Крушевац

КЕРАМИКА ГВОЗДЕНОГ ДОБА СА ЛОКАЛИТЕТА УКОСА КОД КРУШЕВЦА

РЕЗИМЕ

На месту на којем се сусрећу Западна и Јужна Морава налазе се остаци чувеног средњовековног Града Сталаћа. Приближно километар јужно од те познате куле открит је још један локалитет – Укоса. Његова истраживања су започета 2009. године, а водили су их стручњаци из Народног музеја у Крушевцу. Ископавањима је потврђено да је ова локација била без прекида настањена готово два миленијума. Најстарији трагови насељавања потичу из гвозденог доба, што показују налази гвозденодопске керамике у једној од јама ископаног 2012. године.

Археолози претпостављају да је током старијег гвозденог доба, у овој области подигнута најстарија фортификација. Када су аутори започели обраду керамичког материјала са Укосе, прижељкивали су откриће материјалних доказа везаних за кретање Келта ка Грчкој, на самом почетку III века пре н. е. Међутим, испоставило се да керамика припада I веку пре н. е. и да, иако у малом броју, има аналогије у овом делу Србије. Све наведене аналогије су указале на то да су Скордисци у том периоду боравили у речним долинама, дуж којих су се очигледно лако кретали, али су за подизање насеља бирали узвишења која су имала стратешки значај. Добро одабран положај био је предност због све чешћих продора Римљана из правца Грчке, управо током I века пре н. е.